

21. aprill 2026

Lahend nr 28157/18, 55021/19, 55483/19, 56209/19, 59806/19, 59814/19, 15199/20 – ebainimlik ja alandaval kohtlemine

F.B. jt vs. Madalmaad

Artikkel 3

Asjaolud

Vastusena muu hulgas EIK otsustele asjades [Vinter jt vs. Ühendkuningriik](#) ning [Murray vs. Madalmaad](#) kehtestati Madalmaades 1. märtsil 2017 eluaegse vangistuse täideviimise läbivaatamise mehhanism, mille eesmärk on tagada vastavus konventsiooni artiklile 3. Algselt kehtinud eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate nõuandva kogu määruse (edaspidi „nõuandva kogu määrus“) kohaselt pidi vastutav minister vaatama ametist tulenevalt (*ex officio*) läbi armuandmise võimaluse pärast seda, kui eluaegset vangistust kandva isiku vahi all viibimisest oli möödunud 27 aastat, arvates esmasest vahi alla võtmisest või eelvangistusest nende kuritegude eest, mille eest eluaegne vangistus mõisteti. 1. juulil 2023 jõustus seadusemuudatus, millega pikendati seda tähtaega 28 aastani. Lisaks pidi nõuandva kogu määruse kohaselt 25 aastat pärast eluaegset vangistust kandva kinnipeetava kinnipidamise algust vastloodud eluaegset vangistust kandvate kinnipeetavate nõuandev kogu (edaspidi „nõuandev kogu“) esitama vastutavale ministrile arvamuse kinnipeetava lubamise kohta reintegreerimisetappi, mille jooksul on tal õigus osaleda reintegreerimistegevustes, et valmistuda võimalikuks vabanemiseks.

Kõik kaebajad antud asjas kannavad eluaegset vangistust, mille on neile määranud apellatsioonikohus aastatel 2015–2018 pärast süüdimõistmist erinevates kuritegudes. Madalmaade ülemkohus jättis kaebajate kassatsioonid rahuldamata, asudes seisukohale, et nõuandva kogu määruse ja teiste rakendusaktide jõustumise tulemusena on Madalmaade õiguses nüüd olemas läbivaatamissüsteem, mille alusel on asjakohastel juhtudel võimalik eluaegset vangistust lühendada, mistõttu eluaegse vangistuse mõistmine ise ei ole artikliga 3 vastuolus. Samuti leidis ülemkohus, et arvestades asjaolusid, ei saa kaebajate eluaegset vangistust pidada *de facto* lühendamatuks.

EIK-sse pöördudes tuginesid kaebajad artiklile 3 ning leidsid et Madalmaade eluaegse vangistuse täideviimise läbivaatamise mehhanism ei vasta artikli 3 nõuetele.

EIK seisukohad

Artikkel 3

(1) Esmased märkused

Kohtuasjas Murray oli EIK uurinud eluaegset vangistust puudutava kaebuse põhjendatust nende asjaolude ja tingimuste alusel, mis eksisteerisid ajal, mil kaebaja kohtule oma avalduse esitas. See üldpõhimõte ei takistanud kohtul arvesse võtmast hilisemaid arenguid õiguses ja praktikas, kuivõrd need mõjutasid küsimust, kas avaldaja eluaegne vangistus oli – ja jäi – õiguslikult (*de jure*) ja faktiliselt (*de facto*) lühendatavaks. Sellest tulenevalt uuris EIK kaebajate kaebust lähtuvalt olukorrast, mis valitses nende avalduste esitamise kuupäeval, ning hilisemaid arenguid õiguses ja praktikas, eelkõige 2023. aasta seadusemuudatust.

¹ Lühiülevaates kajastatud lahendite valiku aluseks on EIK enda otsingumootoris avaldatud Legal Summary'd ja Eestiga seotud lahendid.

(2) Vangistuse täideviimise läbivaatamise mehhanism

(a) Läbivaatamise olemus ja ulatus

EIK on varem asunud seisukohale, et täitevvõimu poolne läbivaatamine ei ole iseenesest vastuolus artikli 3 nõuetega, eeldusel et see on ümbritsetud piisavate menetluslike tagatistega. Madalmaade õiguse kohaselt peab otsuse armuandmise kohta tegema vastutav minister, kas vastusena eluaegset vangistust kandva isiku taotlusele või tegutsedes ametist tulenevalt (*ex officio*), ning keeldumise või negatiivse *ex officio* otsuse korral tuleb esitada põhjendused. Eluaegset vangistust kandvatel isikutel on õigus tsiviilkohtu poolsele kohtulikule kontrollile juhul, kui neile keeldutakse võimaldamast reintegreerimisetappi või andmast armu. Eluaegset vangistust kandvatel isikutel oli võimalik aktiivselt osaleda nendes kohtumenetlustes oma karistuse läbivaatamiseks, kus kohus pidi tegema põhjendatud otsuse, mille peale võis hiljem esitada edasikaebuse kõrgemale kohtule. See läbivaatamine sisaldas piisavaid menetluslikke tagatisi, kuna nii eluaegsel vangil kui ka tema advokaadil oli õigus viibida kohtusaalis, et väita, et vang on paranenud. Sama kehtis vaheotsuste menetluste kohta, mida oli võimalik vaidlustada kriminaalhoolduse ning alaealiste kaitse nõukoja kaebuste komisjonis ja apellatsioonikogus.

Tsiviilkohtumenetluses uurisid kohtud üksnes seda, kas minister tegi otsuse mõistlikul viisil ja kas ta võis asjaomaseid huve silmas pidades vaidlustatud otsuse mõistlikult vastu võtta; kohtutel ei olnud õigust vange vabastada. Sellega seoses märkis kohus, et kohtuasjas [Hutchinson vs. Ühendkuningriik](#) pidas kohus „oluliseks kohtulikuks tagatiseks“ asjaolu, et täitevvõimu otsused kuulusid täielikule kohtulikule kontrollile ja kohtutel oli õigus vange vabastada, ning süsteem tunnistati artikliga 3 kooskõlas olevaks. See kaalutus ei tähendanud siiski, et selline kontrollistandard oleks miinimumnõue riigile, et täita kohustust pakkuda eluaegset vangistust kandvatele isikutele realistlikku vabanemislootust. Riikidelt nõuti seda, et läbivaatamine tooks kaasa kas täitevvõimu poolse põhjendamise või kohtuliku kontrolli, et vältida omavoli ilmnenemist. Samamoodi oli kohus asjas Murray leidnud, et määral, mis on vajalik vangil teavitamiseks sellest, mida ta peab vabanemiseks tegema ja millistel tingimustel, võib olla nõutav põhjenduste esitamine ning see peaks olema tagatud juurdepääsuga kohtulikule kontrollile. Käesolevates asjades hõlmas armuandmissüsteem täitevvõimu põhjendatud otsuste tegemist koos kohtuliku kontrolli võimalusega.

Vastavalt 2024. aasta lõpu poole esitatud statistilistele andmetele oli nõuandva kogu arvamuse alusel reintegreerimisetappi lubatud kolm eluaegset vangistust kandvat isikut ja ühele eluaegset vangistust kandvale isikule oli 2023. aastal antud armu nõuandva kogu määrusega kehtestatud süsteemi alusel. Seetõttu ei saanud väita, et eluaegset vangistust Madalmaades praktikas kunagi ei lühendata. Praktika vähesus uue süsteemi raames ei olnud üllatav, arvestades asjaolu, et see oli kehtinud alles alates 2017. aastast. See ei pruugi rääkida siseriikliku süsteemi kahjuks, samamoodi nagu see ei rääkinud teiste riiklike süsteemide kahjuks, mis on tunnistatud artikliga 3 kooskõlas olevaks, isegi kui viidati vähesele või puuduvale varasemale praktikale. Seega ei saa öelda, et statistilised andmed näitaksid vaid tühiseid vabanemisväljavaateid või et armuandmine jääks alati üksikuks erandiks.

(b) Läbivaatamise kriteeriumid ja tingimused

Eluaegse vangistuse läbivaatamise alus peab hõlmama hindamist, kas vangil jätkuvaks kinnipidamiseks on legitiimseid penoloogilisi põhjusi (karistamine, heidutus, avalik kaitse ja rehabilitatsioon). Nendevaheline tasakaal ei ole tingimata staatiline ja võib karistuse kandmise jooksul muutuda, nii et esialgne peamine põhjendus kinnipidamiseks ei pruugi seda olla pärast pikka karistuse kandmise aega. Nõutav läbivaatamine peab arvesse võtma vangil edusamme rehabilitatsiooni suunas, mida tuleb uurida lähtuvalt kohaldatavast vanglarežiimist ja kinnipidamistingimustest, sealhulgas füüsilise ja vaimse tervise aspektidest.

Nõuandva kogu määruses sätestatud läbivaatamise kriteeriumid olid avalikult kättesaadavad ja võis eeldada, et avaldajad on nendega kursis, mis suurendas arvuandmismenetluse läbipaistvust ja kujutas endast tagatist, mis aitas kaasa ministri volituste järjepidevale teostamisele. Kohus leidis, et läbivaatamise kriteeriumid – nimelt korduvkuritegevuse oht, oht panna toime kuritegusid, eluaegset vangistust kandva isiku käitumine ja areng kinnipidamise ajal ning mõju ohvritele ja lähisugulastele ning selles kontekstis kättemaksu küsimus – peegeldasid asjakohaselt legitiimseid penoloogilisi aluseid, nagu need on tunnustatud kohtu praktikas. Kohaldatavad kriteeriumid olid objektiivsed ja piisavalt selged, isegi kui nende kohaldamist üksikjuhtudel ei saanud ette absoluutse kindlusega ennustada. Ei ilmnenud, et läbivaatamise kriteeriumid annaksid otsustusprotsessist osalise pildi või et need põhineksid üksnes halastusel ja/või erandlikel asjaoludel.

Lisaks anti eluaegset vangistust kandvatele isikutele esimese kahekümne viie kinnipidamis-aasta jooksul võimalus end rehabiliteerida, näiteks töö ja hariduse kaudu. Korduvkuritegevuse ohu käsitlemiseks ja juhul, kui vang sellele vastu ei vaelnud, tuli esimesel aastal pärast eluaegse vangistuse jõustumist läbi viia nn Murray hindamine ning Pieter Baani keskuse poolne hindamine mitte hiljem kui kuus kuud enne seda, kui nõuandev kogu esitas arvamuse vangilubamise kohta reintegreerimisetappi. Rõhuasetus kättemaksule koos sisuka päevase tegevusega esimese kahekümne viie kinnipidamis-aasta jooksul, millele järgnesid reintegreerimistegevused ja puhkuserežiim nõuetele vastavatele kinnipeetavatele, jäi igati riigi kaalutusõiguse piiridesse ega rikkunud artiklist 3 tulenevaid positiivseid kohustusi.

(c) Läbivaatamise ajaraam

EIK on oma varasemas kohtupraktikas märkinud, et on olemas selge toetus spetsiaalse mehhanismi loomisele, mis tagab läbivaatamise hiljemalt kakskümmend viis aastat pärast eluaegse vangistuse mõistmist. Ajal, mil avaldajad oma avaldused esitasid, pidi vastutav minister tegema läbivaatamise otsuse *ex officio* pärast kahekümne seitsme aastast kinnipidamist, arvates hetkest, mil nad asjaomaste kuritegude tõttu esmakordselt politsei vahi alla võeti või eelvangistusse paigutati. Kui seda ajavahemikku 2023. aastal kahekümne kaheksa aastani pikendati, arvestati seda ikkagi alates eelvangistuse algusest. Arvestades aastaid, mil avaldajatele eluaegne vangistus mõisteti, ning ajahetke, mil minister teeb *ex officio* otsuse, vaadatakse avaldajate eluaegsed vangistused läbi hiljemalt kakskümmend viis aastat pärast seda, kui asjaomane apellatsioonikohus need mõistis. Sellest tulenevalt jäi läbivaatamise ajaraam vastustajariigi kaalutusõiguse piiridesse ega ületanud ühtegi kohtu praktikas kindlaks määratud künnist. Kohtul ei olnud alust järeldada, et nõuandva kogu määruses sätestatud kohaldatav ajaraam oleks vastuolus artikli 3 nõuetega.

(3) Individuaalsed olukorrad

EIK uuris avaldajate individuaalseid olukordi ja leidis, et need ei ole artikliga 3 vastuolus. Selles kontekstis märkis kohus muu hulgas, et kuna esimesed Murray hindamised algasid 2020. aastal, oleks ebarealistlik ja liiga jäik lähenemine oodata ametiasutustelt tagatist, et koht igas Madalmaade kohtupsühhiaatria ja -psühholoogia instituudi osakonnas oleks kõigile nõuetele vastavatele eluaegsetele vangidele kohe kättesaadav ilma mingit laadi järelejäudmisoperatsioonita (*catch-up operation*). Avaliku raha tõhusa haldamisega seotud põhjustel on teatud ebakõla olemasoleva ja nõutava suutlikkuse vahel vältimatu ning seda tuleb pidada vastuvõetavaks.

(4) Kokkuvõte

Eeltoodut arvesse võttes asus EIK seisukohale, et siseriiklikud ametiasutused on sisse seadnud eluaegse vangistuse läbivaatamise süsteemi, mis võimaldas kaebajatel teada, mida nad peavad vabanemise kaalumiseks tegema ja millistel tingimustel nende karistuste läbivaatamine aset leiab.

Lisaks ei saa avaldajate eluaegseid vangistusi pidada lühendamatuks ei õiguslikult (*de jure*) ega faktiliselt (*de facto*), arvestades nende individuaalseid asjaolusid. Asjaolusid, mille korral eluaegset vangistust kandvad isikud võivad taotleda vabanemist, viidates kinnipidamise legitiimsetele penoloogilistele alustele, saab edaspidi täpsustada menetlusliku täiustamise, siseriikliku kohtupraktika ja tegeliku praktika kaudu. Siseriiklike kohtute põhiseaduslik kohustus võtta arvesse nii artiklit 3 kui ka kohtu praktikat, nagu see võib tulevikus areneda, pakkus olulise täiendava tagatise konventsiooni jätkuva järgimise tagamiseks.

Järeldus: rikkumist ei tuvastatud (üksmeelselt).

[Lahend](#) (inglise keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)